

НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ ІНВЕСТУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розкрито особливості індикативного управління інвестуванням розвитку людського капіталу у формі організаційно-економічних та інституційних заходів. Досліджено чинну законодавчу базу України, котра регулює розвиток і відтворення людського капіталу, та встановлено, що невиконання окремих положень призводить до зниження ефективності діяльності інституційної системи й гальмує формування системи людського капіталу інформаційного суспільства.

Обґрунтовано необхідність формування інвестиційного сектора розвитку людського капіталу на основі розширення мережі інституційних інвесторів і джерел інвестування в людський капітал. Доведено, що запропоновані заходи доступу до освітніх послуг та формування інвестиційного сектора розвитку людського капіталу забезпечують перехід від витратної моделі його розвитку до інвестиційної.

Ключові слова: людський капітал, інвестиційне відтворення людського капіталу, регуляторні інструменти, лізинг, аутсорсинг, рекрутинг людського капіталу.

Постановка проблеми. В умовах становлення й розвитку інформаційного суспільства дедалі більше уваги приділяють основним чинникам його генерування – інформаційно-комунікаційним технологіям і людському капіталу. Останній у межах інформаційного укладу набуває особливого значення, оскільки здатен приносити економічні, соціальні та статусні ефекти учасникам процесу формування інформаційного суспільства. Через це посилюється увага до інвестування людського капіталу як специфічного активу підприємства, який належить розглядати в межах індустріального укладу через поняття трудових ресурсів, трудового потенціалу, персоналу. Тож виникає потреба визначення ефективності капіталовкладень у людський актив, розробки нових інноваційних інструментів та джерел інвестування, розвитку невиробничого сектора, науки, продукування новітніх винаходів і нововведень, котрі впроваджуються в усі сфери виробництва та забезпечують довгострокове економічне зростання.

Стан дослідження. Питанням теорії людського капіталу й інвестування в людський капітал, особливо за умов зростаючої інформатизації та інтелектуалізації всіх сфер економічної діяльності, присвячено праці визначних вітчизняних науковців: В. Антонюк, В. Гейця,

О. Грішнкової, О. Захарової, М. Ніколайчука, Л. Семів та ін. Водночас, незважаючи на достатнє обґрунтування, формування й розвиток людського капіталу на інвестиційній основі вимагають подальших досліджень з огляду на появу нових тенденцій, у межах яких зростає увага до інвестиційного відтворення людського капіталу та забезпечення отримання ефектів.

Мета статті – дослідити особливості формування інвестиційного сектора розвитку людського капіталу на основі розширення мережі інституційних інвесторів та джерел інвестування в людський капітал; проаналізувати можливості інвестування людського капіталу завдяки використанню ресурсів суб'єктів ринкової інфраструктури; обґрунтувати необхідність перебудови сучасної системи формування та відтворення людського капіталу.

Виклад основних положень. Людський капітал в умовах розвитку інформаційного суспільства та становлення економіки знань стає ключовим чинником інноваційно-інтелектуального розвитку, виходить за межі рудиментарних понять трудового потенціалу, трудових ресурсів, а отже, вимагає розробки нових підходів та інструментів дослідження. В основі розвитку людського капіталу повинен бути закладений інвестиційний підхід до його формування, нагромадження й відтворення, що, своєю чергою, обумовлює зміну чинної системи розвитку і збереження, тобто системи освіти та охорони здоров'я на конкурентних ринкових умовах.

Реформування медичного забезпечення викликано необхідністю підвищення рівня здоров'я населення, доступності та якості медичних послуг, оскільки сучасна система охорони здоров'я унеможливило ефективне відтворення людського капіталу, продовження терміну його експлуатації та збереження. Зважаючи на це, на державному рівні потрібно внести зміни до основних законодавчих актів, що регламентують діяльність системи охорони здоров'я. Проведення таких заходів здатне створити передумови для переходу до системи соціального медичного страхування завдяки впровадженню загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування та стимулювання приватного страхування. Таким чином, виникає необхідність розвитку інфраструктури страхового недержавного ринку, здатного ефективно перерозподіляти ресурси і забезпечувати право на отримання неодмінних послуг. Вирішити цю проблему можна шляхом впровадження трирівневої системи фінансування медицини на основі внесків за непрацююче населення (пенсіонерів, неповнолітніх, непрацюючих) державою у вигляді відрахувань із бюджету і внесків суб'єктів господарювання за своїх працівників, приватних підприємців за себе та найманих працівників

до фонду загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування; добровільного приватного страхування. Реформування охорони здоров'я передбачає розмежування первинного, вторинного й третинного рівнів надання медичної допомоги, розвиток на їх основі сімейної медицини та високоспеціалізованої медичної допомоги, що забезпечує орієнтацію на профілактику, а не на лікування, отож, сприяє ефективнішому використанню людського капіталу.

Окрім перебудови системи охорони здоров'я, з метою забезпечення формування конкурентних якісних характеристик людського капіталу слід здійснити дерегулювання системи освіти – це має відчуватися через ринок освітніх послуг, що передбачає ліквідацію бар'єрів входження в освітній простір, розширення джерел та інструментів інвестування освіти, перехід МОН як директивного керуючого органу, який розподіляє фінансові ресурси між навчальними закладами, до регулюючого органу, котрий здійснює функції індикативного планування, формування нормативної бази та нагляд за її дотриманням. Зменшення контролю з боку держави можна досягти шляхом дотримання принципів розвитку та становлення Болонської системи освіти, що передбачає самостійний вибір і складання набору дисциплін у ВНЗ. З метою забезпечення переходу ВНЗ на ринкову основу потрібно здійснити комплекс економічних і законодавчих заходів, які сприятимуть підвищенню самостійності ВНЗ, їх успішному функціонуванню на ринку освітніх послуг відповідно до потреб ринку праці. За таких умов логічною виглядає зміна розподілу державних коштів на навчання завдяки впровадженню системи державних грантів або іменних державних фінансових зобов'язань. Відповідно до зазначених інструментів, абітурієнти зможуть отримувати максимальні, загальні, соціальні чи спеціальні гранти на навчання за результатами ЗНО і матимуть право вкладати їх у ті навчальні заклади, які самі обиратимуть. Як наслідок, МОН здійснюватиме контроль за якістю освіти, а не за організацією та фінансуванням підготовки спеціалістів. Водночас за МОН варто залишити фінансування освіти спеціалістів для забезпечення виконання державних функцій та соціально незахищених верств населення на основі впровадження соціальних грантів чи іменних державних фінансових зобов'язань (останні вибірково видаються абітурієнтам і дають змогу вільно вибирати навчальний заклад на ринку освітніх послуг).

Поряд із наведеними інструментами інвестування освіти на бюджетній основі з метою забезпечення більшого доступу громадян до освіти доречним вбачається формування інвестиційного сектора розвитку людського капіталу на основі розширення мережі інституційних інвесторів і джерел інвестування в людський капітал. Формування

ринку освітніх послуг та інвестиційного сектора розвитку людського капіталу зумовлює перехід від витратної його моделі до інвестиційної. Водночас трансформація інституційної системи розвитку людського капіталу інформаційного суспільства має ґрунтуватись винятково на регуляторно-нормативній базі, що сприятиме розширенню інструментів інвестування людського капіталу на основі пенсійного, накопичувального та приватного страхування, освітніх облігацій, векселів та кредитів, продажу активу людського капіталу, лізингу, аутсорсингу, рекрутингу людського капіталу, договорів на підготовку спеціалістів від організацій.

Слід зазначити, що застосування таких інструментів з метою отримання вищої чи професійної освіти і подальшого розвитку є особливо важливим в умовах економічної кризи, недостатнього матеріального забезпечення носіїв людського капіталу.

Отож не викликає сумнівів доречність застосування таких інвестиційних інструментів розвитку людського капіталу, як освітня облігація, освітній кредит та освітній вексель, які розширюють можливості доступу населення до вищої чи професійної освіти. Одночасно такі інвестиційні інструменти сприятимуть реформуванню системи освіти завдяки залученню коштів із позабюджетних джерел. На нашу думку, під освітньою облігацією слід розуміти цінний папір на пред'явника, що може бути придбаний фізичними чи юридичними особами і погашається шляхом надання навчальних послуг в освітньому закладі. Такий інструмент інвестування вищої освіти широко використовують за кордоном як спосіб накопичення коштів через низку переваг:

- по-перше, освітня облігація купується з метою покриття вартості навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» чи «спеціаліст» денної форми навчання строком від одного до п'яти років;

- по-друге, оскільки облігація є на пред'явника, то передбачає можливість передачі, продажу чи заповіту без її переоформлення;

- по-третє, купівля облігації в період первинного розміщення відбувається за номінальною ціною в національній валюті, а її погашення проходить незалежно від вартості навчання в момент пред'явлення;

- по-четверте, оплата за навчання у формі облігацій дає змогу зекономити значні кошти, оскільки його вартість не залежить від рівня інфляції та курсових коливань;

- по-п'яте, пред'явник облігації має перевагу при вступі;

- по-шосте, освітні облігації повинні мати фіксований строк погашення (до 5 років).

Отже, доходимо висновку, що освітні облигації є вигідним і привабливим інструментом інвестування людського капіталу, позаяк надають можливість на ранніх етапах спланувати й оплатити навчання за ціною, нижчою ніж через кілька років. Попри всі переваги такий інвестиційний інструмент в Україні майже не використовують.

Схожим за своєю суттю до освітньої облигації є освітній вексель – цінний папір, безумовне боргове зобов'язання, що дає право її власнику (абітурієнту) вимагати сплати зазначеної суми у вигляді послуг на навчання від навчального закладу. В такому разі треба скористатися фінансовим переказним векселем за участю інвестиційних компаній чи фінансово-кредитних установ. Перевагами освітнього векселя є те, що абітурієнт оплачує навчання за ціною, дійсною на момент покупки векселя, а в разі вступу на державну форму пред'являє вексель інвестиційній компанії чи фінансово-кредитній установі, яка повертає кошти з нарахованими відсотками.

Освітній кредит – інструмент інвестування людського капіталу, в Україні існує у двох формах: державного пільгового кредитування [1] та банківського кредитування освіти комерційними банками (остання не набула популярності через високі ризики повернення вкладів, низькі відсотки та довготерміновість – до 15 років). Тому вважаємо, що з метою стимулювання кредитування освіти комерційними банками та формування якісного людського капіталу в умовах становлення інформаційного суспільства держава повинна розробити програму пільгового кредитування освіти на основі укладання угоди між МОН та комерційними банками з приводу видачі пільгових освітніх кредитів, за умови, що поручителем і компенсатором відсоткової ставки є держава.

В разі неповернення кредиту вона зобов'язана виплатити банку компенсацію у вигляді відсотка від вкладу. Такі умови є значно вигіднішими порівняно зі звичайним споживчим кредитуванням і для боржника, котрий отримує інвестиційні засоби для примноження якісних характеристик, реалізація яких забезпечує високу віддачу у майбутньому, і для кредитора, якому надано державні гарантії.

Формування механізму інвестування в людський капітал з використанням освітніх облигацій, кредитів і векселів залежить від рівня доходів населення та від функціонування накопичувальних, інвестиційних, недержавних пенсійних фондів, фінансово-кредитних установ, страхових компаній, які забезпечують отримання додаткових фінансових ресурсів.

Використання зазначених інструментів інвестування людського капіталу може здійснюватися за власні кошти особи чи домогосподарства винятково шляхом удосконалення нормативно-правової бази та стимулювання розвитку суб'єктів ринкової інфраструктури. Таке

інвестування забезпечує здатність вільно розпоряджатись людським капіталом, також самостійно вибирати місце працевлаштування.

Однак через нестачу індивідуальних ресурсів для здійснення інвестицій особа може відмовитись від купівлі освітніх послуг і втратити можливість конвертувати наявний потенціал у капітал або використати інвестиційні ресурси основних суб'єктів інвесторів ринкової інфраструктури за часткової втрати самостійного вибору працевлаштування, компенсацією чого є забезпечення зайнятості в результаті вмотивованості суб'єктів отримати віддачу за інвестовані кошти (рис.).

Тимчасом запропонована схема має гіпотетичну структуру, оскільки не трапляється у вітчизняній практиці, однак використовується в країнах зрілого розвитку інформаційного суспільства, де трудові ресурси та персонал розглядаються лишень із позицій людського капіталу, для формування високої якості якого можуть бути використані інвестиційні ресурси лізингових, рекрутингових, аутсорсингових і венчурних компаній.

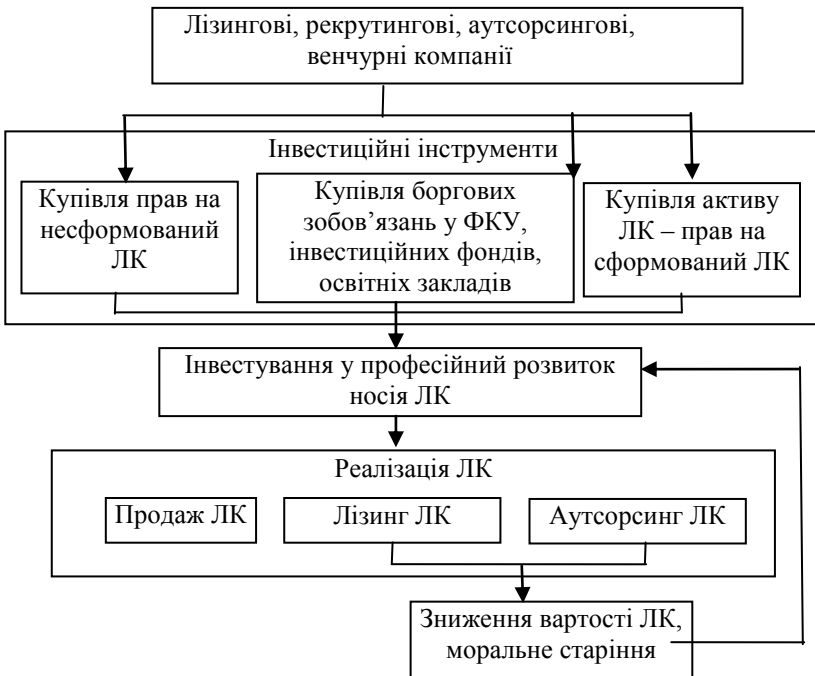

Рис. Інвестування та управління людським капіталом на основі лізингових, рекрутингових, аутсорсингових та венчурних операцій

Мотивом венчурних компаній є вкладання коштів у формування інтелектуального потенціалу людського капіталу, результатом діяльності якого є новостворене знання, інноваційний продукт, що забезпечує отримання високих фінансових ефектів завдяки використанню авторських і суміжних прав; лізингових, аутсорсингових та рекрутингових компаній – досягнення комерційного ефекту на основі забезпечення реалізації висококонкурентоспроможного людського капіталу на ринку праці.

Формування й розвиток людського капіталу на інвестиційній основі передбачає розбудову інфраструктури інвестиційного відтворення людського капіталу відповідно до заходів і вимог інституційної системи. Формування інфраструктури розвитку людського капіталу передбачає: розбудову інформаційного суспільства на основі розвитку й поширення доступу до Інтернету як приватного сектора, так і суб'єктів господарювання та органів державної влади; розвиток і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя й економічної діяльності з метою досягнення соціально-економічних ефектів; розвиток національної інформаційної інфраструктури на основі розвитку високотехнологічних секторів економіки, освіти та людського капіталу, нормативно-правової бази з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки і якості життя населення; забезпечення інформаційної та комп'ютерної грамотності населення з метою формування конкурентоспроможного високорозвинутого людського капіталу на основі ефективної системи освіти, орієнтованої на використання ІКТ. З метою забезпечення конкурентних переваг і прибутковості суб'єкти господарювання переходять від стандартних рішень до технологічних інновацій шляхом створення та розвитку науково-дослідних інститутів (НДІ) і венчурних фондів, що сприяє диверсифікації у бік високотехнологічних сегментів ринку, які швидко розвиваються в умовах інформаційного суспільства, активній патентно-ліцензійній політиці, посиленню ролі людського капіталу і особливого його інтелектуальної складової, необхідності законодавчого врегулювання та посилення захисту інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав.

Завдяки запропонованим заходам можна досягти формування людського капіталу на інвестиційній основі в умовах становлення й розвитку інформаційного суспільства через виокремлення основних складових: джерел, інструментів та об'єктів інвестицій, а також важелів регулювання. Джерелами інвестицій формування людського капіталу інформаційного суспільства є фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств, накопичувальних, недер-

жавних пенсійних, венчурних фондів, страхових організацій, фінансово-кредитних установ, рекрутингових, лізингових та аутсорсингових компаній. Інвестиційними інструментами нагромадження й відтворення людського капіталу в умовах інформаційного суспільства повинні стати державні гранти та іменні фінансові зобов'язання, освітні векселі, облігації, кредити, страхові поліси, договори на підготовку спеціалістів від організацій, накопичувальні рахунки, лізинг, аутсорсинг, рекрутинг людського капіталу, продаж активу «людський капітал». Розширення бази інвестиційних інструментів забезпечить: доступ населення до фінансових засобів та їх використання для розвитку і множення індивідуального людського капіталу; суб'єктам господарювання – можливість отримати високоосвічений, креативний, інформаційно-мобільний людський актив; державі – зростання соціальної мобільності, економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Очевидно, що об'єктами інвестування повинні бути складові, які забезпечують створення високої вартості людського капіталу, тобто виховання, освіта, професійна підготовка, охорона здоров'я, мотивація, мобільність, наукові дослідження, винахідництво та раціоналізація, гуманітарний і культурний розвиток.

Важелі системи формування людського капіталу інформаційного суспільства на інвестиційній основі охоплюють форми і засоби, що регулюють рух інвестиційних ресурсів, зокрема, умови ведення інвестиційної діяльності визначають коло суб'єктів, які можуть здійснювати діяльність із надання потрібних коштів з метою розвитку, нагромадження та відтворення людського капіталу; важіль «нормативи держфінансування» передбачає обсяги державних інвестицій у систему відтворення людського капіталу; важіль «умови оподаткування» передбачає створення податкових стимулів з метою забезпечення розвитку інвестиційного відтворення людського капіталу; важіль «інфраструктурні вимоги» означає необхідність їх відповідності викликам інформаційного суспільства, що вимагає зростання інвестицій у створення відповідної інфраструктури системи відтворення й розвитку людського капіталу; важіль «маркетингові заходи» регламентує проведення суб'єктами ринкової інфраструктури та суб'єктами системи відтворення людського капіталу агітаційної та інформаційної політики з метою популяризації власних послуг і залучення більшої кількості інвестиційних ресурсів.

Висновки. Слід констатувати, що система формування людського капіталу інформаційного суспільства на інвестиційній основі має враховувати ключові етапи інвестиційного процесу, дотримуватись їх,

а також здійснювати управління ризиками. Результатом ефективної реалізації й упровадження запропонованих заходів мусить стати створення високорозвиненого людського капіталу інформаційного суспільства.

Надалі ж дослідження повинні бути в руслі визначення ефективності вкладень у людський капітал на основі використання інвестиційних ресурсів головних суб'єктів-інвесторів загалом і суб'єктів ринкової інфраструктури зокрема.

1. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами та іншими установами та закладами системи освіти, що не належать до державної і комунальної форм власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 769 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/8906>

2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2001. – 254 с.

3. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія / О. В. Захарова. – Донецьк: ДонНТУ, 2010. – 378 с.

4. Ніколайчук В. М. Управління людським капіталом за умов розвитку економіки знань: проблеми теорії та практики: монографія / В. М. Ніколайчук. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 201 с.

Подра О. П. Направления расширения инвестирования человеческого капитала

Раскрыты особенности индикативного управления инвестированием развития человеческого капитала в форме организационно-экономических и институционных мер.

Исследована действующая законодательная база Украины, регулирующая развитие и воссоздание человеческого капитала, и установлено, что неисполнение отдельных положений приводит к снижению эффективности деятельности институционной системы и сдерживает формирование системы человеческого капитала информационного общества.

Обоснована необходимость формирования инвестиционного сектора развития человеческого капитала на основании расширения сети институционных инвесторов и источников инвестирования в человеческий капитал. Доказано, что предложенные мероприятия доступа к образовательным услугам и формированию инвестиционного сектора развития человеческого капитала обеспечивают переход от расходной модели его развития к инвестиционной.

Ключевые слова: *человеческий капитал, инвестиционное воссоздание человеческого капитала, регуляторные инструменты, лизинг, аутсорсинг, рекрутинг человеческого капитала.*

Podra O. P. Ways of human capital investments increase

In article indicative management features of the human capital development investment in the form of organizationally economic on institutional actions are analyzed.

It is investigated existing legislative base of Ukraine which regulates human capital development and recreation and it is established, what not all provisions are carried out that leads to institutional system activity efficiency decrease and slows down information society human capital system formation. Actions for citizens' access growth to receiving the higher education, and also usage of regulatory tools, for the purpose of providing human capital investment recreation are offered. In a basis of human capital development approach investment to its formation, increase and recreation must be created.

All this requires change of the existent system of human capital development and maintenance, it mean change of education and health care systems that should exist under competition market conditions.

In the article it was grounded a necessity of formation of human capital development investment sector on the basis of institutional investors expansion and expansion of human capital investing sources.

The offered measures of access to educational services and human capital development investment sector formation provide a transition from the expense model of his development to the investment.

It is set that transformation of the institutional system of information society human capital development is possible exceptionally on the basis of existence legal and normative base, which helps to expanse human capital investment instruments on the basis of pension, accumulation and private insurance, educational bonds, bills of exchange and credits, sale of asset human capital, leasing, outsourcing, recruit of human capital, agreements on preparation of specialists from organizations.

It is researched that investment instruments of human capital accumulation and recreation under conditions of information society must be state grants and nominal financial obligations, educational bills of exchange, bonds, credits, insurance policies, agreements on preparation of specialists from organizations, accumulation accounts, leasing, outsourcing, recruit of human capital, sale of asset «human capital».

Investment instruments base expansion will provide the access of population to the financial means and its usage for development and increase of individual human capital. It is offered to work out the preferential taxation regulatory tools of the enterprises innovative activity that will promote information society reorganization and market infrastructure subjects involvement to human capital investment.

Key words: *human capital, human capital investment recreation, regulatory tools, leasing, outsourcing, recruit of human capital.*

Стаття надійшла 10 листопада 2016 р.